

Klára

Případová studie

Rodinná anamnéza

Klára (9 let a 8 měsíců) navštěvuje 2. třídu. Diagnostikovány jí byly dyslexie, dysortografie, grafomotorická neobratnost na podkladě oslabené sluchové diferenciace, sluchové syntézy, zrakového vnímání a vizuomotoriky a výrazněji nerovnoměrně rozložené rozumové schopnosti. Dívka pochází z neúplné rodiny, v současnosti však žije v prostředí rodiny úplné se svojí matkou, jejím druhem a starší sestrou (10 let). Matce je 34 let, má středoškolské zdravotnické vzdělání, vystudovanou profesi však nevykonává. V současnosti je vedena na úřadu práce, přivydělává si formou úklidových prací. Biologickému otci dívky je 35 let, má vysokoškolské vzdělání. Pracuje jako technický pracovník u policie. U otce byla v dětství potvrzena diagnóza lehké mozkové dysfunkce projevující se přetrvávajícími obtížemi ve školním výkonu, problémy s pozorností a výkyvy nálad. Otec dále trpí krátkozrakostí kompenzovanou brýlemi. Rodiče dívky nežijí v současnosti ve společné domácnosti. Vztah mezi matkou a biologickým otcem dívky je však dobrý. Styk otce s dívkou je upraven soudně, a to v podobě pravidelného setkávání každý druhý víkend. Zdravotní stav obou rodičů je v současnosti dobrý. Dívka v současnosti žije v úplném rodinném prostředí se svým otcím. Ten je v invalidním důchodu. S otcím má dívka vztah neutrální. Dívka má velice silný a kladný vztah se svojí sestrou, která jí pomáhá s přípravou do školy a dalšími povinnostmi v domácím prostředí. I když sestra dívky pochází z prvního partnerství matky, tráví pravidelné víkendy u otce se svojí sestrou.

Osobní anamnéza

Dívka se narodila z druhého těhotenství matky. Raný vývoj byl zcela v normě. V psychomotorickém vývoji byly přítomny všechny fáze vývoje bez větších odchylek, vertikalizace asi kolem 10. měsíce. Mírné opoždění vývoje bylo patrné v motorických a řečových funkcích kolem 3 let. Dívce byla v té době zjištěna zásadní zraková ztráta na obou očích (levé oko 3 dioptrie, pravé 2,5 dioptrie) s tupozrakostí levého oka. Vada byla kompenzována klapkou a brýlovou korekcí s pleopticko-ortoptickou péčí. V řeči přetrvávala patlavá výslovnost a chudší slovní projev do 6 let. Dívka navštěvovala v předškolním věku logopedii, péče byla ukončena v 1. třídě základní školy.

V PPP byla dívka poprvé vyšetřena před zahájením školní docházky. Doporučen byl odklad povinné školní docházky pro přetrvávající hravost, sníženou práceschopnost a grafomotorické a percepční nedostatky. Odklad byl posléze realizován.

Dívka se na školní prostředí po vstupu do 1. třídy adaptovala poměrně dobře a první třídu absolvovala s jedničkami. Opětovně byla v PPP vyšetřena ve druhém pololetí druhé třídy pro výukové potíže zejména v českém jazyce.

U Kláry se projevují sezónní alergie a dermatologické obtíže. Od raného dětství se v různém rozsahu manifestuje atopický ekzém. Dívka vykazuje kolísavou váhu na úrovni obezity 1. stupně. V této souvislosti jí byl doporučen pobyt v ozdravovně. V předškolním věku se dále u dívky objevila enuréza přetrvávající do současnosti. Ta zásadně znesnadňuje účast dívky na společných akcích školy, jako jsou například škola v přírodě, výlety apod. Kláru to velmi trápí. Matka přisuzuje tento stav stresu ze školního neúspěchu a obtížím v socializaci.

Psychologické vyšetření

Rozumové schopnosti dívky jsou nerovnoměrně rozloženy, celkově však v pásmu průměru. Struktura nadání je nerovnoměrná, výrazně převažuje verbální složka, kterou lze hodnotit v pásmu vyššího průměru, názorová složka odpovídá dolní hranici pásma nižšího průměru. Obtíže jsou patrné v úlohách zaměřených na práci s vizuálně vnímaným materiálem, naopak na dobré úrovni je slovní porozumění sociálním situacím a všeobecné vědomosti. Klára potřebuje pracovat s vyšší mírou podpory a povzbuzení. Patrné jsou výkyvy pozornosti a potřeba delšího času k promyšlení složitějších konceptů. V rámci vyšetření v PPP byla dívka hodnocena jako snaživá. Úkoly plnila klidně, soustředěně, v mírně pomalejším tempu. Některé odpovědi někdy děle promyšlí. Celkově byla spolupráce na dobré úrovni.

Vzhledem ke kolísavému školnímu výkonu a výše uvedenému se u dívky začaly objevovat obtíže v socializaci a začlenění do skupiny spolužáků již v první třídě. Kláře se nedaří navazovat a udržovat dlouhodobě přátelství s vrstevníky. Samu sebe vnímá jako třídního šaška. Ve značné míře jí v této oblasti napomáhá starší sestra, která ji bere mezi své kamarádky.

Motorické schopnosti

V oblasti hrubé motoriky přetrvává u dívky celková neobratnost patrná například v tělesné výchově (chytání míče, běh) či při chůzi do schodů. Ta občas stále ještě není střídavá a při této aktivitě je u Kláry patrné také větší soustředění.

V jemné motorice se u Kláry objevují nepřesnosti v manipulaci s předměty (nůžky, drobný materiál) a taktéž nesprávný úchop psacího náčiní. Výkon všech drobných manuálních činností je pomalejší a vyžaduje u dívky větší soustředění. To je doprovázeno různými grimasami. Nedostatky v jemné motorice ovlivňují také sebeobsluhu. Kláře činí při stravování problém správný úchop nože a vidličky, raději proto používá

ke stravování lžící. V oblékání je patrná obtíž se zapínáním knoflíků a zavazováním tkaniček. Každá aktivita je doprovázena grimasami.

Klára píše pravou rukou. Patrné jsou však (i výše zmíněné) nedostatky v úchopu a dále také v celkovém pojetí písemného projevu včetně nesprávného posazení a nepřiměřené vzdálenosti hlavy dívky od podložky při psaní. Matka dívky uvádí, že v batolecím období dívka při kreslení dlouho střídala úchop pravou a levou rukou. Při prvním vyšetření v PPP byla potvrzena zkřížená lateralita a doporučen nácvik psaní pravou rukou, kterou dívka v daném období preferovala.

Komunikační dovednosti

Nedostatky v oblasti motoriky jsou patrné určitou artikulační neobratností vázanou zejména na delší slova a situace, v nichž má dívka reagovat bez přípravy. V oblasti výslovnosti se stále objevují chyby v podobě občasných přesmykování písmen a slabik v návaznosti na délku/náročnost a znalost daného slova. Klára navštěvovala soukromého logopeda a byla jí taktéž doporučena cvičení v domácím prostředí. Jak však matka uvedla, cvičení probíhala pouze po dobu docházení na logopedii a po ukončení péče stimulace dále neprobíhala.

Zájmy

Dívka se v současnosti věnuje hře na flétnu, která jí byla doporučena logopedem, hře na klavír a výtvarným aktivitám. Mezi její zájmy patří keramika, malování a vyrábění. Navštěvuje proto dva školní kroužky tematicky zaměřené na tyto aktivity. Pohybové kroužky by jí bavily, cítila by se v nich však vzhledem k ne zcela dobrým vztahům se spolužáky nepříjemně, a proto se jim ve volném čase nevěnuje.

Zbylý volný čas dívka tráví zejména sledováním videí na YouTube. Tuto aktivitu také nadřazuje školní přípravě a dalším domácím povinnostem. Jak uvádí matka, do školní přípravy je třeba dívku často nutit.

Edukační potřeby

Druhé vyšetření v pedagogicko-psychologické poradně ve druhém pololetí druhé třídy vycházelo ze záznamů ve školním dotazníku. Z pohledu třídní učitelky dívka vykazovala pomalejší tempo čtení a obtíže při čtení víceslabičných slov. Dále se projevovaly nedostatky v psaném projevu, jeho špatná čitelnost a pomalost v tempu psaní. Tyto problémy byly dále upřesněny v anamnestickém rozhovoru s matkou.

Dívka přichází pro obtíže zejména v psaném projevu. Klára píše pomalu, nestíhá především zápis diktátů, ale i přepisy cvičení, zápisy probíraného učiva z prvouky apod. Z důvodu pomalého psaní pak nestíhá kontrolu napsaného. Úkoly, které nestihla

vypracovat ve škole, dopisuje každý den doma. V písemném projevu dle matky často chybují, vynechává diakritiku a písmena, zaměňuje pořadí písmen, tvarově podobná písmena apod.

Klára čte pomalejším tempem, zaráží se u delších slov. Doma čtení procvičují asi 2–3× týdně po dobu 10 min. Matka dále uvádí zrcadlový zápis čísel v matematice a obtíže při odečítání. Klára má dosud samé výborné. Domácí příprava je s donucením, trvá něco přes hodinu, z toho hodně času dívka stráví dopisováním nedokončených úkolů.

Z výsledků vyšetření v pedagogicko-psychologické poradně vyplynula následující zjištění. Klára čte pomalým tempem, čtení je těžkopádné. Slabiky čte plynule, při čtení smysluplného textu čte slova delší a méně známá tichým skladem. Slova, která zná, přečte plynule. Při čtení bezobsažného textu slabikuje. Při čtení chybují (inverze dlouhých slabik, domýšlení, komolení slov), v textu se neorientuje, přeskakuje řádek. Po přečtení vlastními slovy správně na základě návodných otázek reprodukuje obsah čteného.

Dívka píše pravou rukou s nesprávným úchopem psacího náčiní blízko hrotu. Psaní je namáhavé a pomalejší. Klára píše psacím písmem, které je méně úhledné, občas má problém udržet písmo na řádku, kolísá sklon i velikost písma. Diakritiku píše Klára až po dopsání celého slova. Při psaní si chyby opravuje – používá zmizík, čímž se její tempo výrazně zpomaluje. Diktované si pamatuje bez chyb. V psaném projevu převažují specifické chyby v podobě obtíží s hranicí slov, měkčením, diakritickými znaménky a záměnou písmen.

Fonologické uvědomování dívky je v oblasti sluchové analýzy a fonologické manipulace v normě. Výrazné oslabení je patrné v oblasti sluchového rozlišování, mírněji oslabena je oblast sluchové syntézy.

Výrazné oslabení je patrné v oblasti zrakového vnímání. Prostorové vnímání je v normě. Vnímání prostorových vztahů je podprůměrné, identicky tak jejich zapamatování a znovuvybavení.

V matematice je jmenování i čtení čísel bezchybné, Klára s jistotou jmenuje také číselné řady vzestupné i sestupné. Rozklady čísel jsou bez chyb a stejně tak matematické operace, které jsou upevněny. Správně tvoří slovní úlohy, ví, kdy a jakou operaci použít.

Z výsledků vyšetření vyplynula diagnóza dyslexie, dysortografie a grafomotorická neobratnost na podkladě oslabené sluchové diferenciace, sluchové syntézy, zrakového vnímání a vizuomotoriky.

Pro Kláru byla v doporučení školského poradenského zařízení stanovena podpůrná opatření 2. stupně s vypracováním IVP pro klíčové předměty. Doporučení zahrnovala respektování individuálního pracovního tempa s případným navýšením časového limitu na vypracování úkolu. Třídní učitelce bylo dále doporučeno napomáhat dívce při orientaci v úkolech a průběžně sledovat její koncentraci na vypracování zadaného. Vhodné

je systematické ověřování pochopení zadání a pravidelná zpětná vazba. Vzhledem k dysortografickým obtížím je vhodné se zaměřit na obsahovou stránku jazyka a nehodnotit specifické chyby. Při nezdařilé práci bylo doporučeno ověřovat znalosti ústní formou a případně volit formu doplňovacích cvičení. V těchto by se měl ověřovat vždy pouze jeden gramatický jev. V matematice je vhodné používat názorné a korekční pomůcky. Při hodnocení vycházet z toho, co žákyně zvládla vypracovat, a využívat motivačních prvků. Hodnocení by mělo zohledňovat využívaný postup, nejen správnost výsledků.

Stanovena byla dále doporučení ke stimulaci dílčích funkcí a motoriky v rodinném prostředí, a to formou krátkodobých intenzivních, optimálně každodenních aktivit.

Diskuse

Výše uvedená případová studie poukazuje na základní charakteristiky specifických poruch učení a jejich vliv na vzdělávání žáka nejen z hlediska školního výkonu, ale takéž jeho úspěšného začlenění do kolektivu vrstevníků a motivace pro celoživotní vzdělávání. Je tak možné sledovat určitý vzorec projevů vázaných na přítomnost SPU. Ty se pokusíme shrnout níže.

Nerovnoměrný výkon ve školních dovednostech, zejména v oblasti trivía

Jedná se o jeden ze základních důvodů k realizaci komplexní diagnostiky ve školském poradenském zařízení. Žák dlouhodobě vykazuje horší výsledky v procesu osvojování, upevňování a aplikace vědomostí v oblasti předmětů trivía. Ve výkonu žáka je však patrná diskrepance mezi výkony v oblasti trivía a dalšími předměty (Matějček, 1995; Selikowitz, 2000).

Podkladové *deficity v oblasti percepčních funkcí* (zrakové a sluchové vnímání, fonologické uvědomování a manipulace, prostorová a pravolevá orientace). Pokladové *deficity v oblasti kognitivních funkcí* (pozornost, paměť, automatizace). Deficity v oblasti percepčních a kognitivních funkcí jsou podstatou nerovnoměrného školního výkonu žáka. Tyto deficity mohou být způsobeny například nerovnoměrným vývojem centrální nervové soustavy či genetickými dispozicemi (Bartoňová, 2012; Hardman, Drew, & Egan, 2005; Heward, 2014; Lerner & Kline 2006; Zelinková, 2015).

Deficity v oblasti motoriky

V návaznosti na etiologické příčiny vzniku specifických poruch učení se u těchto žáků vyskytují drobné nepřesnosti v motorice, zejména v oblasti grafomotorických dovedností a manipulačních činností. Vyskytovat se však mohou také nedostatky v hrubé

motorice, projevující se například při sportu, i oromotorice, projevující se artikulační neobratností. V neposlední řadě se neobratnost žáka projevuje v sebeobsluze (Lerner & Kline, 2006; Jucovičová & Žáčková, 2014; Zelinková, 2015).

Deficity v oblasti komunikace

Poměrně typickým příznakem specifických poruch učení je tzv. specifický logopedický nále. Ten zahrnuje již výše zmiňovanou artikulační neobratnost a tzv. specifické asimilace charakteristické záměnou tvrdých a měkkých slabik či sykavek (Žáčková, 2010; Zelinková, 2015).

Obtíže v socializaci ve smyslu navazování a udržování vazeb s vrstevníky, jejichž důsledkem může být pozice žáka na okraji kolektivu (Friend & Bursuck, 1999; Lovey, 2002).

Snížená motivace ke vzdělávání a snížené sebehodnocení

Důsledkem dlouhodobého neúspěchu může být snížená motivace žáka k učení. Školní neúspěch má za následek taktéž budování negativního sebeobrazu žáka (Lerner & Kline, 2006; Šauerová, Špačková, & Nechlebová, 2012).

Potenciální vznik problémů v chování coby důsledku dlouhodobého školního neúspěchu.

Vzhledem k přítomnosti behaviorálních a emociálních obtíží (Forness & Kavale, 1996) byl u žáků se specifickými poruchami učení prokázán také vyšší sklon k úzkostlivosti, osamělosti a depresi, která může vést například k záškoláctví či jiným projevům sociálněpatologických jevů v chování (Gresham & Elliott, 1989). Výskyt sociálněpatologických projevů v chování je u těchto žáků prokazatelně vyšší než v běžné populaci (Bender & Wall, 1994; Hardman, Drew, & Egan, 2005).

Jak je z výše uvedeného patrné, vliv specifických poruch učení na vývoj žáka v průběhu vzdělávání může být značný. Pro překonání sekundárních obtíží spojených s prožíváním školního neúspěchu je velice důležitá podpora ze strany učitele a dalších pedagogických pracovníků, optimalizace podpůrných opatření s potřebnou flexibilitou a spolupráce školy s rodinou žáka. Pouze s dlouhotrvající podporou žáka je i přes jeho přetrvávající obtíže možné napomoci mu budovat přiměřené sebevědomí a zájem o další vzdělávání (Bartoňová, 2012; Šauerová, Špačková, & Nechlebová, 2012; Zelinková, 2015).